

MOLIÈRE - LAKOMEC

LITERÁRNÍ TEORIE

Literární druh a žánr: divadelní hra (drama); klasická komedie*
Literární směr: premiéra r. 1668 v pařížském divadle Palais-Royal [palé roajal]; vrcholné období autorovy tvorby; klasicismus*

Slovní zásoba: převažuje spisovný, ale velmi zastaralý jazyk - zastaralé/knižní tvary sloves v infinitivu (*svěřiti, zadávati, věřiti*); přeloženo hovorovými výrazy (*všecko*); občas zdobnělný (*penízky*) a další citově zabarvené výrazy (*drahouškové*), dále i básnické výrazy (*tuze* [velmi], *leč* [ale]); idiomy* (*jsem pod drnem* [jsem mrtvý]); emotivní jazyk hlavně v řeči hl. postavy (Harpagona)

Figury a tropy: FIGURY: inverze - tj. zastaralý slovosled („...než v lásce své dále se odvážím...“); TROPY: personifikace* („*nebesa učinila pánem*“, „*láska má nechce poslouchati*“); mnoho metafor* (*vír mladosti* [divokost mládí]); hyperbola* („*Bez vás nemohu žít!*“)

Stylistická charakteristika textu: hra tvoří zejména dialogy jednotlivých postav ve formě klasických divadelních replik, částečně pak i monology; text je střídavě jednoduchý a složitě srozumitelný (složitá a dlouhá souvětí); detailní charakteristika postav; komediální a důvtipné zápletky; úsměvná nedorozumění

Postavy: HARPAGON (latinsky harpago = loupit): 60letý vdovec; necitelný a lakomý lichvář, ochotný pro peníze udělat cokoli; ztráta peněz je pro něj tragédií - chová se hystericky; je zde vyobrazěn jako tragikomická postava; i přes šťastný konec svoje chování nemění (nepřijde mu divné); KLEANTES (KLEANT): Harpagonův syn; je jeho pravým opakem; miluje chudou Marianu; MARIANA: krásná, ale chudá dívka; má starost o nemocnou matku; doopravdy (ne kvůli penězům) miluje Kleanta; ČIPERA (ŠTIKA): věrný Kleantův sluha; ukradne Harpagonovi truhlu s penězi v dobrém úmyslu; ELIŠKA (ELISA): dcera Harpagona; miluje Valéra; VALÉR: sluha Harpagona; miluje Elišku; ANSELM: starší, štedrý a dobrosrdečný šlechtic; má si vzít Elišku proti její vůli; je otcem Valéra a Mariany; FROSINA: dohazovačka; JAKUB: Harpagonův kuchař a kočí; PANNA KLAUDYNKA: Harpagonova služka

Děj: Harpagon omezuje své děti a manipuluje s jejich životy pro svůj osobní zisk; jeho syn Kleantes si dokonce musí půjčovat, protože žádné peníze nedostává; Kleantes se zamiluje do chudé Mariany → chce požádat otce o svolení ke svatbě → Harpagon ji však chce pro sebe a syna plánuje oženit s bohatou vdovou → dceru Elišku chce navíc provdat za starého šlechtice Anselma, Eliška ale miluje Valéra → Kleantův sluha Čipera objeví ukrytou Harpagonovu truhlu s penězi a rozhodne se ji pro dobro svého pána (Kleanta) schovat → Harpagon ji nemůže najít, propadá šilenství, zběsile po truhle pátrá a všechny okolo podezírá z její krádeže → navíc se dozví o zasnoubení Elišky s Valérem, kterého chce nechat pověsit → výměnou za vrácení peněz se nakonec vzdává Mariany → Valér prozrazuje šlechtický původ sebe a Mariany (jejich otcem je Anselm) → když Harpagon zjistí, že ho svatby nebudou nic stát (vše zaplatí Anselm, včetně Eliščinu věna), schvaluje je → Kleantes se žení s Marianou a Eliška se vdává za Valéra

Kompozice: hra je rozdělena na 5 dějství; děj na sebe časově navazuje (chronologický postup vyprávění)
Prostor a čas: Paříž (převážně Harpagonův dům); děj se odehrává během jediného dne v roce 1670 (2. pol. 17. stol.)
Inscenace: *Lakomec* se dodnes objevuje v divadelních inscenacích po celém světě

Význam sdělení (hlavní témata, myšlenky a motivy): TÉMATA: zdůraznění rizik spojených s penězi (deformují charakter, ničí rodinné vztahy a citové vazby); zesměšnění a kritika maloměstšáctví (zobrazení povýšeného, zvráceného a bezohledného chování šlechty a měšťanů); MOTIVY: peníze, láska, chamtivost, vypočítavost, mamon, bohatství

LITERÁRNÍ HISTORIE - společensko-historické pozadí vzniku

Politická situace (mocenské konflikty, aj.): třicetiletá válka - nábožensko-politický konflikt evropských velmocí (1618-1648); ve Francii vládne Ludvík XIV. (1643-1715); vestfálský mír = konec třicetileté války (1648)
Základní principy fungování společnosti v dané době: většinová společnost stále chudá a nevzdělaná; vliv dogmatické církve; značná závislost poddaných na vrchnosti; feudální společnost, typická tvrdou prací nevolníků, však už ustupuje (na většině míst 1492-1789); následkem třicetileté války až o 50% méně mužů

Kontext dalších druhů umění: na rozdíl od literatury se klasicismus* v dalších druzích umění ještě příliš neprojevuje, napříč druhy umění dominuje stále se rozvíjející baroko* (1600-1750); vznikají základy moderní filozofie a vědy; HUDBA: vliv baroka obrovský (Jean-Baptiste Lully [žán baptist lilj]), klasicismus až v 1. pol. 18. stol.; MALBA: ve většině zemí baroko - zejména nizozemský zlatý věk (Rembrandt van Rijn), ve Francii už klasicismus (Nicolas Poussin); FILOZOFIE: racionalista René Descartes [rené dekárt]; SOCHAŘSTVÍ: baroko (Gian Lorenzo Bernini); ARCHITEKTURA: baroko (Francesco Borromini)

Kontext literárního vývoje: v literatuře probíhá období klasicismu*, ale zatím spíše jen ve Francii - bajkař a básník Jean de la Fontaine (*Povídky*) nebo významní dramatici, Jean Racine (*Alexander Veliký*) a Pierre Corneille (*Cid*); ve zbytku Evropy zpravidla ještě barokní* literatura - v Anglii John Milton (*Ztracený ráj*), ve Španělsku Pedro Calderón de la Barca (*Velké divadlo světa*); u nás tvoří známý pedagog a filozof Jan Ámos Komenský (*Labyrint světa a ráj srdce*, *Orbis Pictus*)

AUTOR - život autora: Molière (1622-1673) – vl. jménem Jean-Baptiste Poquelin; **francouzský spisovatel období klasicismu***, herec a **jeden z nejslavnějších dramatiků všech dob**; je považován za zakladatele moderní francouzské komedie; narodil se jako syn měšťana → brzy se stal (proti vůli rodiny) komediantem a hercem → **založil vlastní divadelní společnost** (uváděla hlavně satirické* komedie* a frašky*) + spolupráce s hudeb. skladatelem Jeanem-Baptistem Lullym → odvážná kritika a zesměšňování společenských poměrů (např. pokrytectví a snobská morálka šlechty a církve) → časté spory s král. dvorem → r. 1673 **zemřel přímo na jevišti** při 4. repríze své hry *Zdravý nemocný* (mezi diváky byl i franc. král Ludvík XIV.); proslavil se zejména mezi chudinou

Vlivy na dané dílo: měšťanská rodina (znalost měšťanského prostředí a nechuť k tomuto stylu života); Titus Plautus - *Komedie o hrnci*
Vlivy na jeho další tvorbu: italská commedia dell'arte*; měšťanský původ (znalost měšťanského prostředí)

Další autorova tvorba: jeho prvotiny méně úspěšné; tvořil dramata/divadelní hry (frašky*, komedie*, veselohry, satiry*, parodie) kritické ke šlechtickému způsobu života (celkem 33 her); některé jeho hry měly baletní prvky, ke kterým napsal hudbu Jean-Baptiste Lully; hry psal jak v próze, tak ve verších; VERŠOVANÉ DIVADELNÍ HRY: *Tartuffe* (1664, zakázána až do r. 1669; terčem církev i měšťanstvo), *Misanthrop* (1666), *Chudák manžel* (1668); DIV. HRY V PRÓZE: *Směšné preciozky* (1659, úspěch; satira* aristokracie, uzavřené ve svém vlastním světě), *Don Juan aneb Kamenná hostina* (1665, terčem církev; dlouhou zakázána), *Zdravý nemocný* (1673, poslední dílo, postava měšťana-sobeckého hypochondra); FRAŠKY*: *Létající doktor* (1645, prvotina), *Žárlivý Petřík* (1650), *Zamilovaný doktor* (1658, úspěch u král. dvora); KOMEDIE S PRVKY BALETU A HUDBOU J.-B. LULLYHO: *Protiřec* (1661), *Sňatek z donucení* (1664), *Pán z Prasečkovy* (1669), *Měšťák šlechticem* (1670), *Psyché* (1671, inspirace mytologií)

Inspirace daným literárním dílem (zfilmování, dramatizace, aj.): FILM: *Lakomec* (fr. komedie zasazená do moderní doby; 1980) - hraje: Louis de Funès; *Lakomec* (komedie; 1990) - hrají: Laura Antonelli, Christopher Lee, aj.; *Lakomec* (česká TV inscenace; 2002) – hrají: Viktor Preiss, J. Bohdalová, aj.; PŘEKLADY DO ČJ: Erich Adolf Saudek, Jaroslav Vrchlický, aj.

Jak dílo inspirovalo další vývoj literatury: dílo inspirovalo mnohé moderní dramatiky, například tvůrce pozdějších francouzských komedií; hra byla přelomová především v na svou dobu nezvykle ostré a nevybíravé kritice (většina autorů se i kvůli přísné cenzuře neodvažovala tvořit provokativnější díla), pozdější autory inspirovaly i velmi výrazné postavy (zejména Harpagon); JAZYK. INSPIRACE: "harpagon" = ve francouzštině dodnes používané označení pro nezvykle chamtivého člověka

LITERÁRNÍ KRITIKA

Dobové vnímání díla a jeho proměny: autor tímto dílem navázal na předchozí úspěchy (*Tartuffe*, apod.) a ještě tak zvýšil svou popularitu; dílo bylo populární zejména u chudinských vrstev, některá Moliérova představení však navštěvoval i tehdejší francouzský král Ludvík XIV.

Dobová kritika díla a její proměny: na odbornou kritiku (ze zámožnějších vrstev obyvatelstva) dílo logicky působilo velmi provokativně

Srovnání s vybraným literárním dílem: Titus Plautus - *Komedie o hrnci* (taktéž hra o hamižnosti); ostatní Moliérovy hry (společná idea - kritika a zesměšňování šlechty a měšťanstva)

Ach, peníze, **penízky**, vy moji zlatí **drahouškové!** Vzali mi vás! **Pro mne** je všemu konec! Nemám už, co bych na tomto světě pohledával! **Bez vás nemohu žít!** To je hotová věc, prostě nemohu! Umírám, jsem nebožtík, **jsem pod drnem**.

...
KLEANT: Těší mne, že tě, sestro, o samotě nalézám, **tuze** rád bych s tebou mluvil, chci ti **svěřiti** tajemství.
ELISA: Ráda tě vyslechnu, bratře. Co mi chceš povědit?
KLEANT: Mnoho věcí v jediném slovu, sestro! Miluju!
ELISA: Ty miluješ?
KLEANT: Ano, já miluju. **Leč**, než v lásce své dále se odvážím, vím, že závisím od otce, a že jméno syna mne jeho vůli podřizuje, že nemáme **zadávati** slovo své bez souhlasu rodičů svých, které **nebesa učinila pánem** citů a touhy naší, jimiž jen dle návodu rodičů smíme disponovati; vím, že oni prosti každé pošelilé vášně, spíš míří se klamati mohou než my, a prohlédati mnohem lépe, co nám se hodí; že spíše **věřiti** máme světlu jich moudrosti než zaslíbenosti vášně své, a že vír mladosti strhuje nás velmi často v nebezpečné propasti. Povídám ti to, sestro, **všecko** sám, bych ti uspořil práci, opakovati mi totéž, nebo **láska má nechce ničeho poslouchati**, a já prosím, bys mi nedělala výčitek.

komedie - většinou dramatický (divadelní) žánr; vždy má dobrý konec; vyznačuje se humorem; často vtipně (někdy i silně kriticky) hodnotí lidské nedokonalosti a slabosti
klasicismus - umělecký směr kopírující baroko; vznikl jako reakce na baroko v 17. stol. ve Francii – historicky patří do barokního období; snaha odlišit se od přehnaně zdobného baroka; starověké prvky (navrát ke klasickému řeckému a římskému umění), střídavost, jasné daný řád, jednoduchá a srozumitelná forma
commedia dell'arte - divadelní žánr založený na improvizaci; rozkvét v Itálii v období baroka
hyperbola - vědomé zveličování skutečnosti
idiom - ustálený viceslovný výraz, jehož význam není možné odvodit z běžných významů slov, která obsahuje; PŘÍKLAD: „*Ztratil hlavu.*“ [nemá zdravý úsudek]
metafora - přenesení významu na základě vnější podobnosti (*zub pily, kapka štěstí*); zub nemá s pilou nic společného, ale tvarem se podobá hrotům na pile; kapka = trochu)
fraška - jednoduchá forma komedie; spíše jednoduché kladné nebo záporné postavy
personifikace - přikládání lidských vlastností neživým věcem či živočichům
baroko - uměl.-kultúr. směr; ZNÍK: Itálie; ROZVOJ: 1600-1750 (různou rychlostí v různých zemích); reaguje na něj klasicismus; ZNAKY: okázalost, ošetřilost, směšnost
satira - umělecký, většinou literární žánr; ZNAKY: využívá komicnost, výsměchu, karikatury a ironie; CÍL: kritika nedostatků, problémů, společenských jevů, apod.